

§ 167 Kulturpolitihkalaš doaibmaprográmma

Áššegirjijt

- Dievasčoahkkínbeavdegirji 20150531--06-02, § 27
- Giellalávdegotti beavdegirji 2023-04-21, § 5
- Stivrabeavdegirji 2023-05-03—05, § 83
- Evttohus Kulturpolitihkalaš doaibmaprográmma
- Dievasčoahkkínbeavdegirji 2023-05-30--31, 06-01--23, § 02
- Stivrabeavdegirji 2023-06-20—21, § 116
- Giellalávdegotti beavdegirji 2023-10-19, § 8
- ./.
- Kulturpolitihkalaš doaibmaprográmma

Áššegiedahalli: Liz-Marie Nilsen, Susanne Idivuoma

Kulturlávdegoddi mearridii cuoŋománu 21 b. 2023, § 5

ahte guođdit evttohusa kulturpolitihkalaš doaibmaprográmmii 2023-2025 stivrii válbmaneapmái dievasčoahkkimii.

Stivra mearridii miessemánu 3 - 5 beivoiid 2023, § 83

ahte geiget kulturpolitihkalaš doaibmaprográmma dievasčoahkkimii mearrádussii.

Stivra mearrida miessemánu 3 - 5 b 2023, § 83 evttohit Sámedikki mearridit

./.

ahte dohkkehit giellapolitihkalaš doaibmaprográmma mildosa jelgii.

Sámediggi mearridii miessemánu 30-31, geassemánu1-2 b 2023, § 23

ahte máhcahit ášši.

Stivra mearridii geassemánu 20 – 21 b 2023, § 116

ahte gohččot kulturlávdegotti válbmet ášši.

§ 167 Kulturpolitihkalaš doaibmaprogramma - *joatkka*

Kulturlávdegoddi mearridii golggotmánu 19 b 2023, § 9

ahte guođđit evttohusa kulturpolitihkalaš doaibmaprogrammii 2023-2025 stivrii válbmanepmái dievasčoahkkimii.

Stivra mearrida

./ ahte geiget kulturpolitihkalaš doaibmaprogramma dievasčoahkkimii mearrádussii.
Mielddus.

Stivra evttoha Sámedikki mearridit

./ ahte dohkkehit kulturpolitihkalaš doaibmaprogramma mildosa jelgii.

Paragráfa dárkkistuvvo dastánaga

§ 167 Kulturpolitiskt handlingsprogram

Dokument

- Plenumsprotokoll 20150531—06-02, § 27
- Kulturnämndens protokoll 2023-04-21, § 5
- Styrelseprotokoll 2023-05-03—05, § 83
- Förslag Kulturpolitiskt handlingsprogram
- Plenumsprotokoll 2023-05-30—31, 06-01—02, § 23
- Styrelseprotokoll 2023-06-20—21, § 116
- Kulturnämndens protokoll 2023-10-19, § 8
- ./.
- Kulturpolitiskt handlingsprogram

Föredragande: Liz-Marie Nilsen, Susanne Idivuoma

Kulturnämnden beslutade den 21 april 2023, § 5

att lämna förslaget till kulturpolitiskt handlingsprogram för 2023-2025 till styrelsen för beredning inför plenum.

Styrelsen beslutade den 3 – 5 maj 2023, § 83

att överlämna kulturpolitiskt handlingsprogrammet till plenum för beslut.

Styrelsen beslutade den 3 – 5 maj 2023, § 83 föreslå Sametinget besluta

./.

att anta kulturpolitiskt handlingsprogrammet enligt bilaga.

Sametinget beslutade den 30-31 maj, 1-2 juni 2023, § 23

att återremittera ärendet.

Styrelsen beslutade den 20 -21 juni 2023, § 116

att uppdra till kulturnämnden bereda ärendet.

§ 167 Kulturpolitiskt handlingsprogram – forts.

Kulturnämnden beslutade den 19 oktober 2023, § 9

att lämna förslaget till kulturpolitiskt handlingsprogram för 2023-2025 till styrelsen för beredning inför plenum.

Styrelsen beslutar

./. att överlämna kulturpolitiska handlingsprogrammet till plenum. Bilaga.

Styrelsen föreslår Sametinget besluta

./. att anta kulturpolitiska handlingsprogrammet enligt bilaga.

Paragrafen justeras omedelbart

Sámediggi
Sámedigge Sámediggie Saemiedigkie Sametinget

Kulturpolitiskt handlingsprogram 2023-2025

Antaget av Sametingets plenum

2023-xx-xx § x

Sametinget, Box 90, 981 22 Giron/Kiruna

Besöksadress: Adolf Hedinsvägen 58

Tel: 0980-780 30 Fax: 0980-780 31

E-post: kansli@sametinget.se

www.sametinget.se

Omslagsbild: Glaskonst av Tomas Colbengtsson. Foto: Marie Enoksson

Antaget av Sametinget	Kulturnämnden 2023-10-18--19 Styrelse 2023-10-24--26 Plenum 2023-xx-xx
Diarienummer	
Ansvarig	Kulturnämnden
Utarbetat av	Liz-Marie Nilsen
Dokumenttyp	Strategi
Gäller	2023-2025

Innehållsförteckning

Förord	3
Inledning	4
Sametingets uppdrag.....	4
Samisk kultur och livsmiljö	5
Kulturarv och kulturmiljöer	6
Immateriella kulturarv	7
Samisk slöjd, konst och design – vætnoe/duöjjie/ duodje/duodje /duodji.....	7
Både kulturbärare och näringsutövare	8
Sametingets vision för samisk kultur	9
Sametingets kulturpolitiska mål	10
Främja demokratin.....	10
Främja samiska språk	10
Främja, bevara och utveckla árbediehtu och samisk livsmiljö	11
Kulturpolitiskt prioriterade områden 2023–2025	13
Samisk förvaltning av samisk kultur och samiska kulturarv	13
Tryggande av immateriella kulturarv och traditionell kunskap.....	14
Återförande av mänskliga kvarlevor, föremål och arkivsamlingar.....	15
Inrättande av en samisk nationalscen	16
Prioriterade målgrupper	17
Samiska barn och unga.....	17
Samiska äldre.....	17
Främja samisk kultur genom bidrag	19
Den samiska kulturens infrastruktur	20
Den samiska kulturens uttryck	21
Lagar och konventioner som påverkar samisk kulturpolitik	24
Sametinget och sametingslagen	24
Rätten till kulturellt självbestämmande – lagar och konventioner	24
En nordisk samekonvention.....	26
Samverkan inom Samiskt Parlamentariskt Råd (SPR)	3

Förord

I detta handlingsprogram presenterar vi Sametingets visioner och mål för samiskt konst- och kulturliv under perioden 2023-2025. Här beskrivs Sametingets uppdrag, den samiska synen och förhållningssättet till samisk kultur samt förutsättningarna för samisk kultur, livsmiljö, kulturarv, kulturmiljöer och kulturella näringar. Målen och visionerna är formulerade utifrån vår kulturs unika förutsättningar och behov.

Sametingets kulturpolitiska handlingsprogram anger inriktningen för vårt övergripande politiska arbete inom kulturområdet. Det ska vara vägledande inför Sametingets politiska beslut och verksamhet i frågor som rör kultursektorn. Det är ett underlag för samråd och konsultation med regeringen, myndigheter och andra beslutsfattare på kulturområdet i Sverige.

“Mii leat sámít ja háliidit leat sámít, eat danje eanet, dahje unnit go máilmmi eará álbmogat. Mii leat okta álbmot, mis lea min iehčamet ássanguovllut, min iehčamet giella ja min iehčamet kultur- ja servodatráhkadus. Áiggiid mielde mii leat skáhpon áigáiboanju ja eallán Sámieatnamis ja mis lea kultuvra, man mii doaivut ovdánit ja eallit viidáseappot.”

Sámiid VII konfereansa, 1971
Váhtjerin/Jielleváren

“Vi är samer och vi vill vara samer, utan att därför vara varken mer eller mindre än andra folk i världen. Vi är ett folk med eget bosättningsområde, ett eget språk och en egen kultur- och samhällsstruktur. Vi har under historiens lopp funnit vår bärning och levt i Sápmi, och vi äger en kultur som vi vill ska utvecklas och leva vidare.”

Samerådets 7:e konferens, 1971 i Gällivare

Inledning

Sametingets uppdrag

Sametinget är ett folkvalt politiskt parlament och en statlig myndighet under Sveriges regering. Sametingets politiska församling utses genom allmänna val av det samiska folket. Vårt övergripande uppdrag och våra ansvarsområden regleras i Sametingslagen. Enligt den ska Sametinget arbeta för en levande samisk kultur, genom att ta initiativ till verksamheter och föreslå åtgärder som främjar den.¹ Sametinget är vidare förvaltningsmyndighet inom rennäringens område och för samisk kultur.² Att arbeta för en levande och livskraftig samisk kultur är att synliggöra de samiska näringarnas, de samiska språkens och den traditionella samiska kunskapens utveckling och livskraft. Sametingets uppdrag är med andra ord stort och brett. Sametinget saknar politiskt självbestämmande men fungerar som ett rådgivande organ och som en expertmyndighet i samiska frågor. I januari 2022 formaliserades Sametingets rådgivande funktion genom en ny lag om *Riksdag och myndigheters skyldighet att konsultera Sametinget i frågor som rör det samiska folket*.³

Ett av Sametingets politiska uppdrag inom kulturområdet är att besluta om fördelning av bidrag till samisk kultur och samiska organisationer. Detta uppdrag ligger idag på Sametingets kulturnämnd. Kulturnämndens verksamhet styrs av *Arbetsordning för Sametingets styrelse och nämnder*⁴ och *Kulturnämndens delegationsordning*.⁵ För bidragsgivningen finns *Regler och anvisningar för Sametingets kulturnämnds bidragsgivning*.⁶ Våra ärenden ska handläggas effektivt, objektivt och rättssäkert. Myndighetens verksamhet styrs av *Förvaltningslagen (2017:900)*.⁷

Utöver detta har Sametinget, som representant för det samiska folket och som förvaltningsmyndighet för samisk kultur, tagit fram och antagit ett antal policydokument utifrån ett samiskt perspektiv. I *Árbediehtu/Árbbediehto/Aerpimaahtoe – Sametingets policydokument för traditionell kunskap (2010)*⁸, beskrivs förutsättningarna för all samisk traditionell och nutida kultur. I *Eallinbiras - Sametingets livsmiljöprogram*⁹ preciseras de åtgärder som är nödvändiga för att den samiska kulturen ska överleva och utvecklas. Dessa två dokument presenterar de tillgångar och värden som är centrala för en levande samisk kultur. De beskriver, förklarar och förtydligar den samiska kulturen och våra traditioners tanke-system och utgångspunkter.

¹ Sametingslagen (1994:1433), <https://lagen.nu/1992:1433>

² 1§ Förordningen (2009:1395) med instruktion för Sametinget.

³ SFS 2022:66 resp. 2022:69

⁴ Antagen av Sametingets plenum 23-25 maj 2018, <https://www.sametinget.se/arbetsordning-styrelse-namnder>

⁵ Sametinget <https://www.sametinget.se/118354>

⁶ Sametinget <https://www.sametinget.se/117484>

⁷ Förvaltningslagen (2017:900) <https://lagen.nu/2017:900>

⁸ Sametinget <https://www.sametinget.se/arbediehtu>

⁹ Eallinbiras – Sametingets livsmiljöprogram <https://www.sametinget.se/eallinbiras>

Árbediehtu och *Eallinbiras* genomsyrar Sametingets kulturpolitiska arbete. En förutsättning för samisk kulturs överlevnad, bevarande och utveckling är en bärkraftig natur. Om vi – eller någon annan – förstör naturen, skadas också vår kultur!

Samisk kultur och livsmiljö

Vi har levt i och förvaltats marker, vatten och platser i norra delarna av Finland, Norge, Sverige och den ryska Kolahalvön med respekt och försiktighet sedan urminnes tider. Vi kallar detta landområde för *Saepmie/Sábmie/Sápme/Sábme/Sápmi*.¹⁰

Det utmärkande för det samiska folket och våra näringar är förmågan till förnyelse för överlevnad. Våra liv – vår kultur och våra näringar – har anpassats och anpassas för att flexibelt balansera mellan vad naturen kan ge och vad vi kan ta, utan att förbruka den. Detta utan att vi förlorar kopplingen till vårt ursprung och vår kultur. Vårt sätt att leva förutsätter en mångfald av djup kunskap, öppna sinnen och självständigt ansvarstagande, både hos individen och i gemenskap. Ur dessa förvärvade kunskaper och erfarenheter har det vi kallar *aerpiemaahcto/árbbiemáhttuol/árrbemáhtto/árbbiediehto/árbediehtu*¹¹ vuxit fram. *Árbediehtu* inkluderar arv, traditioner, sedvänjor och levnadssätt som är grunden för vår samiska kultur och vår identitet. All nutida och tidigare samisk kultur och alla dess uttryck har sitt ursprung i *árbediehtu*. Samisk kultur och liv präglas av ett holistiskt synsätt där alla delar av tillvaron är naturligt sammankopplade och beroende av varandra. För Sametinget är det centralt att skapa förutsättningar för att stärka och utveckla en levande samisk kultur.

Ur ett samiskt perspektiv är alla frågor miljöfrågor, eftersom miljön berör alla aspekter av våra liv och vår omgivning.

Natur går inte att skilja från kultur, människan och miljön hör ihop och kan inte särskiljas från varandra.

Eallinbiras – Sametingets
livsmiljöprogram

¹⁰ Från vänster till höger: sydsamiska, umesamiska, pitesamiska, lulesamiska och nordsamiska.

Kulturarv och kulturmiljöer

Den samiska kulturen är rik på materiella och immateriella kulturarv. Vi har som urfolk bevarat, utvecklat och hållit vårt kulturarv levande. Våra kulturarv är kopplade till och formade av geografiska platser där vi lever och verkar. Dessa platser har i sin tur formats av oss, våra liv och verksamheter till unika kulturmiljöer och biologiska kulturarv. Det samiska kulturlandskapet ska ses som en helhet som består av tre delar där alla delar behövs för att bilden ska bli komplett. Om delarna betraktas var och en för sig är det inte möjligt att förstå sammanhanget i kulturmiljön. Det materiella kulturarvet innefattar alla fysiska spår i landskapet.

Det immateriella kulturarvet omfattar allt som inte lämnar några fysiska spår: berättelser, sägner, platser med speciell betydelse och allt annat som någon måste berätta om. Även traditionell samisk kunskap och de samiska språken ingår i det immateriella kulturarvet. Det biologiska kulturarvet är den levande delen av kulturarvet som visar hur människan har nyttjat naturen.

I det samiska samhället är uttrycket att låta något "återgå till naturen" centralt. Denna samiska tradition och kunskap att inte förstöra eller lämna spår i marker har fått som konsekvens att våra kulturmiljöer och kulturlämningar - väl synliga för samiska ögon - varit osynliga för arkeologer och andra utan kunskap om samisk kultur och liv. I takt med ökad kunskap upptäcks samiskt inflytande i form av exempelvis arkeologiska lämningar idag över hela Sverige, även i de delar av landet där man inte tidigare trott att samer levte.

Den samiska kulturmiljön utgörs också av de biologiska kulturarven. I Världsarvet Lapponia¹² har renskötseln, renens bete och vandring skapat en nyckelbiotop som bidrar till en unik jordmån med ett enastående och rikt växtliv. Det samiska kulturlandskapet består också av berättelser, betydelsebärande samiska namn, jojkar och andra immateriella kulturarv kopplade till platserna.

Árbediehtu, den samiska traditionella kunskapen är också ett kulturarv som består av tankar, vanor, kunskaper och kompetenser, men också av praktiska handlingar, färdigheter och

"Med det samiska kulturarvet menas det samiska folkets kultur och historia i en geografisk kontext. Kulturarvet återspeglar en svunnen tid samtidigt som det är basen för ett tankesystem och dagens levande samiska kultur."

Sametingets definition
av kulturarv

¹² Nationalparkerna Padjelanta, Stuore Muorke, Sarek och Muddus utsågs tillsammans med naturreservaten Sjaunja och Stubba år 1996 av Unesco till världsarv på grund av sina omistliga värden av naturen och den levande samiska kulturen. Det är mindre än en handfull kombinerade världsarv baserade på ett i området, än idag verksamt urfolks levande kulturarv.

uppfinningar. Árbodiehtu kan uttryckas, kommuniceras eller manifesteras i så väl immateriell som materiell form.

Immateriella kulturarv

De immateriella kulturarven förs vidare från generation till generation och utgör en del av människors gemenskap och identitet.¹³ Dessa erfarenheter, kunskaper och handlingar är - oavsett om kulturarvet tillhör ett fåtal personer eller en majoritet - en viktig del av människors gemenskap samt gruppens och individens identitet. De uttrycks genom sociala och andra handlingar och praktiska kunskaper.

Trots århundranden av försök att radera ut samisk kultur och språk har de överlevt. Samtidigt måste det till åtgärder för att dokumentera, vidareföra och därigenom trygga våra kulturarv för att de inte ska gå förlorade för framtiden. Våra samiska språk kvalificerar idag in på Unescos lista över hotade språk i behov av särskilt skydd och särskilda insatser.¹⁴ Trots försök att utplåna jojken, bland annat genom religiösa påbud, lever den idag kvar, även i modern samisk- och samiskproducerad musik. Jojken anses av forskare vara Europas äldsta sånguttryck.¹⁵

Samisk slöjd, konst och design – vætnoe/duöjje/ duodje/duodje /duodji

Samisk slöjd, konst och design är viktig i den samiska kulturen och bidrar samtidigt till samhällsekonomin. I vardagligt tal används ofta det nordsamiska ordet duodji som samlingsbegrepp. Det som ursprungligen var en nödvändig kunskap för att hålla sig själv och familjen med redskap och kläder har utvecklats till en konstform och näring som lockar samlare från när och fjärran till Sápmi.

Duodji är en viktig identitetsmarkör. Genom att äga eller bära traditionella samiska kläder och föremål fördjupas och stärks känslan av kulturell tillhörighet och stolthet. En samisk dräkt är ett slags ordlös markör som placerar dig i förhållande till andra samer och berättar vem du är och var du hör hemma. Duodji kan även ägas av den som genom månghundraårig assimileringspolitik förlorat sitt samiska språk och kopplingen till geografiska platser.

Inhämtning och hantering av material sker än idag ofta på ett miljömässigt hållbart sätt och utgår från den samiska tanken om att bruka utan att förbruka. Även hos de samiska slöjdare, konstnärer och designers som valt att arbeta i nya material är hållbarhetstanken en del av

¹³ Unescos Konvention om bevarandet av de immateriella kulturarven, <https://unesco.se/kultur/unescos-konvention-om-det-immateriella-kulturarvet/>

¹⁴ Unescos World Atlas of Languages <https://en.wal.unesco.org/>

¹⁵ Umeå Universitet, Jojken mer än bara musik https://www.umu.se/nyheter/jojken-ar-mer-an-bara-musik_5821687/

grunden och affärsidén. På så vis bidrar duodji som kulturellt uttryck och näring till förverkligandet av de i Agenda 2030 uppsatta hållbarhetsmålen.

Att själv kunna skapa sina egna bruksföremål och kläder, som innefattar kännedom om traditioner och material är också en viktig del i ett samiskt kulturarv. Kunskaper om material, tekniker och områdestraditioner överförs fortfarande mellan generationerna, bland annat genom kursverksamhet runt om i landet.

Både kulturbärare och näringsutövare

Alla våra näringar har sin grund i vårt levande kulturarv och vår traditionella kunskap. Den som har en traditionell eller ny samisk näring som yrke och försörjning är i en samisk kontext inte bara näringsutövare och företagare utan också bärare och förmedlare av det samiska kulturarvet. Kultur och näring är nära sammankopplade. De samiska kreativa och kulturella näringarna är beroende av jakt, fiske, renskötsel och marker för att finnas till och kunna utövas.

Sametingets vision för samisk kultur

- Vi lever i ett livskraftigt Sápmi där nyttjandet av naturen, markerna och vattnet är i balans med det som naturen kan ge, utan att den eller den samiska kulturen utarmas.¹⁶
- Alla samer kan tala, läsa och skriva samiska. De samiska språken är levande och välmående språk som används, värdesätts och skyddas i samhället.¹⁷
- Den samiska konsten och kulturen är mångsidig, rik och varierad. Vi har själva makt och mandat att förvalta och utveckla den.
- De samiska näringarna, både traditionella och nya, är bär- och livskraftiga. Både natur och kultur i Sápmi är berikande för omvärlden.
- Samiska barn och unga växer upp i ett tryggt samhälle utan rasism, där deras kultur och språk är synliga och uppskattade i Sverige.

Att nå visionerna för den samiska kulturpolitiken kräver ett långsiktigt och fokuserat arbete. Det förutsätter att vi uppnår en samsyn mellan Sametinget och Sveriges riksdag samt andra beslutsfattare och myndigheter om den samiska kulturens förutsättningar, behov och betydelse.

Utifrån de kulturpolitiska visionerna och målen har ett antal områden utsetts till särskilt prioriterade under perioden 2023-2025. Det handlar om områden och målgrupper som Sametinget utifrån kunskap och erfarenhet anser vara i behov av särskilt riktade insatser och där insatserna gynnar den samiska kulturen i stort.

¹⁶ Eallinbiras – Sametingets livsmiljöprogram, antaget 2009-02-19, § 11, s. 3 o. s. 14

¹⁷ Giellapolitihkalaš strategiija - Språkpolitisk strategi, antagen 2023-05-30

Sametingets kulturpolitiska mål

Den samiska kulturpolitikens grund är vår kulturs, våra kulturarvs och kulturmiljöers unika förutsättningar. Sametingets arbete för konst och kultur utgår från principen om "armlängds avstånd." Vårt mål är att värna kulturens frihet och kulturskapares och kulturinstitutioners oberoende från politisk styrning. Konsten och kulturen spelar en viktig roll i det demokratiska och fria samhället och dess rätt att fritt kritisera och utmana beslutsfattare, maktbärare och samhällsföreteelser ska alltid försvaras.

Det samiska folkets rättigheter som urfolk måste respekteras i enlighet med FN:s Urfolksdeklaration (UNDRIP).¹⁸ Det samiska folket har rätt att förvalta och utveckla sin egen kultur och sina egna kulturarv.

Främja demokratin

Sametinget ska arbeta på ett sådant sätt att det främjar jämlikhet, jämställdhet, demokrati, öppenhet och samverkan. Vi ska arbeta för att främja allas samers lika rättigheter och möjligheter, oavsett ålder, kön, könsöverskridande identitet och uttryck, sexuell läggning, trosuppfattning, religionstillhörighet, ekonomiska förutsättningar, funktionsnedsättning eller funktionsvariation. För att uppnå jämställdhet krävs ett långsiktigt, medvetet och systematiskt arbete inom alla områden. Jämställdhet bidrar till psykisk och fysisk hälsa och starkare samhällen.¹⁹

Sametinget ser arbetet för jämställdhet som en viktig del i arbetet med att dekolonisera och stärka det samiska folket och samhället.²⁰ Ur ett samiskt perspektiv innefattar ett jämlikt demokratiskt samhälle också ett erkännande av urfolksrättigheter. I ett jämlikt samhälle är de samiska traditionella och nya näringarna livskraftiga. Samiska barn och ungdomar ser ett samiskt liv som utövare av traditionella och nya samiska näringar som en möjlig realitet och en framtid.

Främja samiska språk

I Sverige är sydsamiska, umesamiska, pitesamiska, lulesamiska och nordsamiska godkända skriftspråk. De samiska språken är en viktig del av vårt immateriella kulturarv. Våra språk är identitetsmarkörer och bärare av förhållningssätt, kunskaper och erfarenheter. De samiska språken innehåller begrepp, ord och uttryck som förklarar de andliga, mentala, sociala och materiella dimensionerna av vår kultur och vårt samhälle, vilka skiljer sig från det omgivande samhället.²¹ I våra samiska språk vilar vår värdegrund och livsåskådning, vår

¹⁸ Urfolksdeklarationen <https://www.sametinget.se/urfolksdeklarationen>

¹⁹ Sametingets jämställdhetsprogram, antaget av plenum 2016-02-25

²⁰ Sametingets jämställdhetsprogram, antaget av plenum 2016-02-25

²¹ Giellapolitihkalaš strategiija - Språkpolitisk strategi, antagen 2023-05-30

djupa kunskap om levnadsförhållanden och vår starka koppling till våra marker och naturen. De samiska ortnamnen vittnar om vår långvariga vistelse i dessa områden.²²

De samiska språken har drabbats av samma politik som andra urfolksspråk runt om i världen. Svensk politik har tvångsassimilerat och marginaliserat generationer av samer som genom förbud och bestraffningar förlorat sitt språk. En majoritet av det samiska folket är idag språklösa. Att återta ett språk har för oss en djup innebörd och ett stort symbolvärde. När språken stulits från oss har vi förlorat en viktig koppling till oss själva. Språkforskningen visar att den som har goda kunskaper i det egna ursprungsspråket också enklare tillskansar sig goda kunskaper i andra språk. För att som same till fullo kunna delta i och känna tillhörighet med det samiska samhället är det samiska språket en av pusselbitarna. Kulturproduktioner och litterär utgivning på de fem samiska språken är en viktig del i språkarbetet. Enligt sametingslagen ska Sametinget fastställa mål för och leda det samiska språkarbetet. Vi arbetar för att stärka de samiska språken för både samisktalande och icke-samisktalande samer, vilket ger positiva återverkningar för kommande generationer.

Främja, bevara och utveckla árbediehtu och samisk livsmiljö

Árbediehtu är vår traditionella kunskap som har en viktig roll i det samiska samhället. Vår framtid, överlevnad, våra försörjningsmöjligheter, vårt levebröd, våra traditioner, historiska rättigheter och traditionella kunskaper, är knutna till våra traditionella områden.

Naturresurserna ska fortsättningsvis ge försörjning för vårt folk och bevara vårt värdefulla kulturarv för framtida samiska generationer. På grund av förändringar i traditionellt samiskt liv och näringar riskerar ovärderliga kunskaper hos dagens äldre generation att inte föras vidare. Árbediehtu är vårt omistliga kulturarv som behöver samlas in och bevaras för kommande generationer.

Árbediehtu är ett fundament i Sametingets kulturpolitik. I vårt *Policydokument för traditionell kunskap*²³ beskrivs förutsättningarna för all samisk traditionell och nutida kultur. Ett antal nödvändiga åtgärder för att bevara och förvalta kunskaperna presenteras. I *Eallinbiras - Sametingets livsmiljöprogram*²⁴ preciseras de åtgärder Sametinget ser som nödvändiga för att den samiska kulturen ska överleva och utvecklas. I dessa två dokument presenterar Sametinget de tillgångar och värden vi ser som centrala förutsättningar för en levande samisk kultur som också ska genomsyra vårt kulturpolitiska arbete.

²² Giellapolitihkalaš strategijja - Språkpolitisk strategi, antagen 2023-05-30

²³ <https://www.sametinget.se/26119>

²⁴ <https://www.sametinget.se/157145>

Främja samisk konst och kultur

Sametingets mål är att det samiska samhället har en stark och levande samisk kultur med en ett rikt och varierat samiskt konst- och kulturliv. Árbodiehtu utgör grunden för både traditionellt och modernt samiskt konst- och kulturliv. Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska präglade samhällets utveckling. Professionella konst- och kulturskapare ska ha goda villkor och förutsättningar till utveckling och kunna försörja sig på sitt arbete.

Kulturpolitiskt prioriterade områden 2023–2025

Nedan följer en utförligare beskrivning och analys av de områden som ses som särskilt prioriterade i det kulturpolitiska arbetet för att uppnå våra mål för perioden. Vi beskriver vilken sorts insatser vi anser vara nödvändiga för att främja och stärka dessa områden samt hur dessa insatser bidrar till att långsiktigt stärka den samiska konsten, kulturen och kulturlivet, de samiska kulturarven och vår traditionella kunskap.

Samisk förvaltning av samisk kultur och samiska kulturarv

Förvaltning av de samiska kulturarven är idag utspridda på ett stort antal myndigheter, institutioner och andra aktörer. Sametingets erfar att det kan saknas kunskaper om komplexiteten i förvaltningen av ett urfolks kulturarv och de rättigheter och internationella konventioner som omfattar urfolk. Det saknas idag en ansvarig förvaltningsmyndighet för samiska samlingar och arkiv.²⁵ Sametinget vill vara få det övergripande ansvaret för vår kultur, våra kulturarv och samiska samlingar. Vi vill själva bevara och tillgängliggöra våra kulturarv och utveckla vår egen kultur.

Ett övergripande ansvar för förvaltning innebär inte nödvändigtvis att Sametinget i praktiken ska förvalta samiska arkiv, föremål och samlingar. Det finns samiska föremålssamlingar och arkiv som av olika anledningar inte är lämpliga att flytta. Detta bör dock vara en fråga som kan förhandlas mellan Sametinget och det icke-samiska förvaltande organet. Vi tror att det är möjligt att med flexibilitet och vilja hitta fungerande former för förvaltning där det formella ansvaret ligger hos Sametinget, och därigenom det samiska folket. Detta arbete bör ske i samråd med samiska museer och institutioner där det redan idag finns stor kompetens och erfarenhet av föremålshandling, arkivering och annat som rör praktisk förvaltning.

Sametingets målsättning är:

- Att det övergripande och samlade ansvaret för förvaltning av samiska kulturarv och arkiv överförs till Sametinget i enlighet med det samiska folkets urfolksstatus och FN:s urfolksdeklaration.²⁶ Nödvändiga ekonomiska medel ska tillsättas för detta arbete.
- Att arkiv och samlingar i de fall det är möjligt bör förflyttas och förvaras på samiska institutioner i det område de tillhör. I de fall det inte är möjligt att förflytta arkiv och

²⁵ Sametinget och Institutet för språk och folkminnen Ku2017/02544/LS och Ku2017/00478/KL Dnr Sametinget 1.3.8-2018-1077 Dnr Isof 14-17/1773 2019-06-28

²⁶ *Urfolksdeklarationen* Artiklarna 11, 18, 19 och 31

samlingar till samiska institutioner ska Sametinget ha inflytande över förvaltningen.

- Att allt nytt insamlade av samiskt kulturarv och traditionell kunskap sker med samisk kulturell kompetens och tillgängliggörs för det samiska folket.

Tryggande av immateriella kulturarv och traditionell kunskap

Sametinget strävar efter att trygga, synliggöra och skydda våra immateriella kulturarv och traditionella kunskaper. Vi äger en unik expertis och kompetens vad gäller samisk kultur, samiska kulturarv och kulturmiljöer. Vi vill därför förvalta immateriella kulturarv och samisk traditionell kunskap för att kunna arbeta proaktivt och övergripande med frågor som berör förvaltning, tryggande, skydd och vidareförande av dessa.

Vår kultur, våra kulturarv och språk sträcker sig över nationsgränserna i Sápmi. Det finns redan idag genom Samiskt parlamentariskt råd (SPR) ett samarbete de nordiska sametingen emellan när det gäller tryggande och skydd av samiska kulturarv. De kollektivt och individuellt ägda samiska immateriella kulturarven innebär utmaningar som kräver fördjupade och omfattande processer. Det samiska civilsamhället måste involveras på en pan-samisk nivå och ges möjlighet att enas kring frågor som berör samiska immateriella kulturarv.

Samiska levande kulturarv och traditionella kunskaper saknar idag juridiskt skydd mot intrång, kopiering och kommersialisering. När intresset för samisk kultur ökar, ökar risken för kulturell stöld. Den här typen av stöld och kopiering åsamkar inte bara stor ekonomisk skada för de som har ett immateriellt kulturarv som sin inkomst, utan drabbar den enskilde sammen och det samiska folket på en djupare nivå. I Unescos etiska riktlinjer²⁷ för de immateriella kulturarven lyfts urfolks rätt att inte behöva dela med sig av sina levande kulturarv om de själva anser det för känsligt eller det föreligger risk för stöld. Konventionen i sig handlar om tryggande och skyddar inte från kulturellt intrång eller kulturell stöld. Problemet med kommersiell kulturell appropriering²⁸ av urfolks kulturarv och traditionella kunskap är gemensamt och globalt.

Sametinget strävar efter ett inflytande i förvaltningen av samiska kulturmiljöer och kulturlandskap, som idag ligger hos andra myndigheter.

²⁷ [Ethics and Intangible Cultural Heritage - intangible heritage - Culture Sector - UNESCO](#)

²⁸ https://sv.wikipedia.org/wiki/Kulturell_appropriering

Sametingets målsättning är:

- Att det samiska folket har mandat att förvalta, trygga och föra vidare våra immateriella kulturarv och samisk traditionell kunskap.
- Att Sametinget ges uppdrag, ansvar och resurser att förvalta de samiska kulturmiljöerna och kulturlandskapen.
- Att skydda våra kulturarv, vår traditionella kunskap och kultur mot kommersiell och kulturell appropriering.
- Att utöka ett pan-samiskt samarbete kring tryggnad och skydd av våra immateriella kulturarv.

Återförande av mänskliga kvarlevor, föremål och arkivsamlingar

Allt sedan människor från andra platser kommit till Sápmi har det pågått ett kolonialt samlande av föremål, berättelser och kulturarv.²⁹ Även mänskliga kvarlevor har ingått i detta samlande. Parallellt med det sena 1800-talets och det tidiga 1900-talets storskaliga råvaruutvinning i Sápmi, präglades Sverige av nationalistiska strömningar. I den nationalistiskt grundade nationalromantikens kölvatten blev det angeläget att söka *det svenska*, bland annat genom att utpeka det som ansågs vara osvenskt, orent och primitivt. En stor del av insamlingen av samiska mänskliga kvarlevor, föremål, kulturuttryck och kunskaper har skett i vetenskapens och forskningens namn. Denna forskning har många gånger genomförts av utomstående utan samtycke.³⁰ Under denna period, då även det *Rasbiologiska institutet* inrättades, kom samlandet av samiska människors kvarlevor att intensifieras, även internationellt. Det har varit en enträgen process för att få de till en början oförstående samlingsinnehavarna att förstå vikten av att dessa kvarlevor återförs till de platser och familjer de stulits ifrån. Idag ser situationen annorlunda ut och ett flertal processer har initierats av svenska institutioner och myndigheter, som värdigt vill återlämna dessa kvarlevor till sina ursprungliga platser.

Sametinget har en rådgivande funktion både gentemot myndigheter och det samiska civilsamhället men saknar ett uttalat uppdrag och ekonomiska resurser för att möta behovet.

Sametingets målsättning är:

- Att samiska mänskliga kvarlevor på ett värdigt och etiskt sätt begravs och återbegravs på de viloplatsen de stulits ifrån.

²⁹ J. Monié Nordin, C-G Ojala (2020), *Kolonialt samlande i Sápmi*, Historisk tidskrift 140:3

³⁰ Forskningspolitisk strategi, Dnr 1.3.5–2020-1169

- Att samiska föremål och arkivsamlingar återförs till Sápmi och i den mån det är möjligt till de områden de ursprungligen tillhör.
- Att det övergripande ansvaret för förvaltning av samiska föremål och arkiv är samlat under Sametinget.

Inrättande av en samisk nationalscen

Den samiska teaterscenen har stora logistiska och ekonomiska utmaningar innan den kan möta sin publik, som finns utspridd över hela landet och utanför nationsgränserna. Omkostnader är stora, då en hel uppsättnings scenografi, kostym och rekvisita behöver fraktas samt sättas upp och plockas ner inför varje föreställning. Samtidigt spelar teatern en betydelsefull roll då den når samisk och icke-samisk publik bosatt utanför kärnsamiska områden. Teatern är viktig för de samer som lever i samiska kärnområden, där det är geografiskt långt till konst- och kulturinstitutioner. Föreställningar skrivs och spelas på såväl de samiska språken som på svenska, något som har en central betydelse för språkens revitalisering.

Den samiska teaterscenen och scenkonsten i alla dess former har blivit allt mer etablerad och uppskattad, även av det omgivande samhället, men publiken fortfarande förhållandevis liten. Den samiska scenkonsten bör ges möjlighet till utveckling för att fortsatt kunna vara en förmedlare av vår historia och våra språk, en kritisk röst och spegel av vår samtid.

Sametingets målsättning är:

- Att en samisk nationalscen etableras.

Prioriterade målgrupper

I det samiska samhället har kunskapsöverföring av árbediehtu mellan generationer varit en naturlig del i arbete och vardag. Samtidigt lever vi idag i ett samhälle där vardagens naturliga kontaktytor mellan äldre och yngre inte alltid är en självklarhet. Sametinget vill därför särskilt satsa på barns, ungas och äldres tillgång till kultur, kulturupplevelser och eget skapande. Vi vill stärka deras möjlighet till inflytande över kulturen. Vi menar att detta bidrar till att långsiktigt stärka den samiska kulturen och kulturlivet i stort, men också den samiska folkhälsan och vårt samhälle.

Samiska barn och unga

Det behövs tillgängliga och trygga mötesplatser där samiska barn och unga erbjuds konst- och kulturupplevelser och kulturella aktiviteter. Det finns behov av ökat utbud av tillgänglig och åldersadekvat samisk litteratur, film, teater och andra kulturella upplevelser för barn och ungdomar. Sametinget vill arbeta för att samiska barn och ungdomar även har tillgång till ett rikt kulturliv på sina samiska språk. Sametingets mål är att kulturpolitiken bidrar till att stärka samiska barn och ungdomars identitet och möjlighet till medbestämmande och aktiva deltagande i samhällslivet.

Sametingets målsättning är:

- Alla samiska barn och unga har tillgång till ett rikt kulturliv och möjligheter till en mångfald av kulturella upplevelser och eget skapande, kopplat till samisk kultur och samiskt kulturarv.
- Samiska barn och unga ges möjlighet att ta del av och praktisera sin samiska kultur och växer upp till tvåspråkiga individer som kan läsa, skriva och tala samiska.
- Samiska barn och unga upplever att de har ett reellt inflytande över sin utbildning och fritid.
- Inga samiska barn och unga utsätts för diskriminering på grund av ålder, kön och etnicitet. Samiska barn växer upp i ett samhälle fritt från rasism och rasistiska uttryck

Samiska äldre

Äldre upplever oftare isolering och drabbas därigenom i större utsträckning av psykisk ohälsa. De äldre kan ofta bära på upplevda erfarenheter av diskriminering och rasism.

Sametinget vill arbeta för att den äldre åldersgruppen har tillgång till ett rikt kulturliv där de samiska språken talas. Genom ökad möjlighet till delaktighet och sammanhang för våra äldre minskar känslan av isolering. Detta bidrar till en meningsfull ålderdom och en bättre fysisk och psykisk hälsa för äldre samer. Sametingets mål är att kulturpolitiken bidrar till att äldre samer upplever sina liv som meningsfulla, och att deras erfarenheter, kunskaper och

kompetenser blir lyssnade till, respekterade och tillvaratagna.

Sametingets målsättning är:

- Att äldre samer har tillgång till ett rikt och tillgängligt kulturliv där de samiska språken talas.
- Att det finns tillgängliga mötesplatser där äldre kan träffa andra samer, ta del av samisk konst och kultur och också själva få möjlighet att utöva kultur.

Främja samisk kultur genom bidrag

Sametingets bidragsgivning har som mål att stärka samisk konst och kultur.

Verksamhetsbidraget ska främja livskraftiga samiska mötesplatser och andra arenor där samer kan umgås, tala och höra samiska samt uppleva och utöva samisk kultur.

Projektbidragen gör det möjligt för kulturskapare, institutioner, organisationer, föreningar och kulturutövare att enskilt eller tillsammans experimentera med uttryck och form.

Bidragsgivningen bidrar till att öka utgivningen av böcker, tidskrifter, film och andra aktiviteter om samisk kultur och samiskt liv på samiska språk. Sametingets årliga verksamhetsbidrag utgör ofta en grundfinansiering som gör det möjligt för mottagaren att långsiktigt planera för och bedriva kulturell verksamhet. Verksamhets- och projektbidrag bidrar till att uppnå Sametingets kulturpolitiska mål om ett livskraftigt, mångfaldigt och tillgängligt samisk kulturliv med grund i vår kultur och våra traditioner. Sametingets bidragsgivning möjliggör därigenom samisk konst och kulturs utveckling och geografiska spridning.

Sametinget vill med bidragsgivningen stödja samisk kulturell infrastruktur och skapa förutsättningar för livskraftiga kulturinstitutioner, organisationer och föreningar, en nödvändighet för ett rikt och levande samiskt kulturliv. Sametinget saknar dock ekonomiska förutsättningar att stödja den samiska konst och kulturen och det samiska civilsamhället i den utsträckning som skulle behövas. Detta drabbar hela den samiska kultursektorn. För sameföreningar, organisationer och institutioner försvårar det möjligheten till att utveckla och långsiktigt planera verksamheter. För den samiska kulturens tillväxt och överlevnad är ett ökat kulturanslag till samisk kultur idag en akut nödvändighet. För den samiska kulturens tillväxt och överlevnad är ett ökat kulturanslag till samisk kultur en akut nödvändighet.

Sametingets målsättning är:

- Att Sametingets bidragsgivning främjar ett rikt och varierat samiskt konst- och kulturliv.
- Att Sametingets bidragsgivning främjar livskraftiga samiska kulturinstitutioner, organisationer och föreningar.
- Att anslaget till samisk kultur ökar.
- Att inrätta ett arbetsstipendium för samiska kulturaktörer. Detta förutsätter att kulturanslaget ökar och att regleringsbrevets villkor kompletteras för att möjliggöra utdelning av stipendier.

Den samiska kulturens infrastruktur

Öppna och tillgängliga samiska mötesplatser är en förutsättning för ett rikt kulturliv och för att alla samer ska kunna ta del av, delta i samt skapa och uppleva samisk kultur i alla dess former. De kulturinstitutioner, organisationer, föreningar, samegårdar och kulturcentra som årligen tilldelas bidrag bedriver verksamheter på nordisk, nationell och lokal nivå. Nedan följer en övergripande beskrivning av de arenor och aktörer som prioriteras i bidragsgivningen samt deras verksamheter.

Centrumbildningar, kulturinstitutioner och samegårdar

Samiska centrumbildningar, kulturinstitutioner och andra tillfälliga eller permanenta arenor för möten är centrala för samiskt kulturliv. Genom dessa erbjuds samer och andra möjligheten att ta del av samisk slöjd, konst, musik, teater, litteratur, film och samiska språk. De bidrar också till inkomstmöjligheter och med arbetstillfällen för samiska kulturutövare. De är därigenom betydelsefulla för konst- och kulturupplevelser och eget skapande, samtidigt som de är viktiga gemensamhetskapande mötesplatser. De bidrar också till att synliggöra och sprida kunskap om samisk kultur även utanför det samiska samhället.

Sameföreningar

Sameföreningarna, och deras ideellt arbetande medlemmar, är navet i samiskt kulturliv på lokal nivå. De ingår ofta som kompetens i kommunala och regionala samrådsförfaranden kring kultur, utbildning, vård och omsorg. Många sameföreningar bedriver ett utåtriktat informationsarbete på bibliotek och i skolor. De sprider på så sätt kunskap om det samiska folket, traditioner och kulturen även till en icke-samisk allmänhet. För samer som lever utanför samiska kärnområden innebär föreningarna och deras verksamheter ofta den enda möjligheten till ett sammanhang där de kan träffa andra samer och få ta del av samisk kultur. Sameföreningarna arrangerar ofta kursverksamhet i exempelvis slöjd och de samiska språken. De bedriver ett viktigt och värdefullt arbete som bidrar till att förmedla och stärka den samiska kulturen och de samiska språken.

Organisationer och institutioner

De samiska organisationerna arbetar på både nationell och på samnordisk nivå. De arbetar med såväl specifika som övergripande frågor såsom slöjd, rennäring och litteratur. De organiserar, samlar och erbjuder inkomst- och arbetsmöjligheter för professionella samiska kulturarbetare såsom slöjdare, konsthantverkare, konstnärer, jojkare, musiker och skådespelare.

Idrottsorganisationer

Idrottsorganisationerna arbetar för att främja samiskt idrottsutövande och samisk hälsa, särskilt bland barn och ungdomar. Samiska idrottsarrangemang är en viktig mötesplats för både barn, unga och äldre samer. Sametinget vill främja en gränsöverskridande och jämställd samisk idrottsrörelse, god samisk folkhälsa och ett holistiskt perspektiv på idrott. Idrottsverksamheten bidrar till en god samisk folkhälsa och till att skapa arenor där i

synnerhet samiska barn och unga kan mötas, känna rörelseglädje och gemenskap genom idrott.

Medier

Sametinget fördelar bidrag till de tidskrifter som skriver om samiska förhållanden. Målgrupperna är unga samer och den samiska allmänheten. Sametingets mål är att bereda förutsättningar för ökad samisk språkanvändning i de samiska medierna.

Samiska konstnärer och kulturarbetare

Professionella konst- och kulturskapare är en nödvändighet för den samiska kulturens fortlevnad och utveckling. Dessa har en avgörande betydelse för tillgången till ett kvalitativt och mångfacetterat samiskt konst- och kulturliv, samtidigt som de bidrar till glesbygdens ekonomi och attraktivitet. De yrkesverksamma samiska konst- och kulturskaparna måste därför ges villkor och förutsättningar att kunna försörja sig på sin profession. En stor utmaning är att publik och målgrupper för det samiska konst- och kulturlivet generellt är mer geografiskt utspridda och betydligt mindre än i majoritetssamhället. Sametinget arbetar för ett utökat anslag och ett förändrat regelverk som gör våra projektmedel till ett reellt tillskott som ger utrymme för konstnärliga experiment, gränsöverskridande samarbeten och annat som bidrar till kulturens och de yrkesverksamma kulturskaparnas utveckling.

Den samiska kulturens uttryck

Den samiska kulturen delar både majoritetskulturens alla uttryck och genrer men äger även sina egna unika uttryck sprungna ur aerpiemaahtoe/árbbiemáhttu/ árrbemáhtto/ árbbiediehto/ árbediehtu - traditionell samisk kunskap.

Samisk scenkonst

Den samiska scenen rymmer såväl teater som dans och rörelse, jojk, traditionell berättarkonst och musik. Samisk scenkonst fungerar som en uttolkare och förmedlare av samisk kultur och erbjuder en samiskspråkig arena. Den bidrar därigenom även till att bevara, utveckla och förmedla de samiska språken och den samiska kulturen. Den samiska teatern har sitt ursprung i 70-talets starka politiska rörelse som omfattade det samiska samhället. Samisk teater har fått en betydelsefull roll och blivit en självklar del av samiskt kulturliv. Genom teatern förmedlas berättelser och erfarenheter ur samiskt historiskt och nutida liv och kultur. Den samiska teatern har också en viktig roll i tryggheten och förmedlingen av de samiska språken. För att tillgodogöra behovet av högkvalitativa manus på de fem samiska språken, som speglar vår historia och nutid är samiska författare, manusförfattare och översättare en förutsättning.

Dans

Under de senaste åren har det vuxit fram en ny generation av unga samiska dansare som vill arbeta med den egna kulturen som grund för sin konst. Inom den samiska dansen ryms rörelser, fysiska uttryck och berättelser som är unika.

Musik

Den samiska musiken har kommit att få en allt större publik även utanför det samiska samhället både inom Sveriges gränser och internationellt. Allt fler samiska musiker kan idag leva på sin musik. Den samiska jojken har tagit en större plats på scenen, både i sin mer traditionella form och som en del av modern samisk musik.

Jojk - vuolie/vuöllie/vuolle/vuolle/luohti

Jojken är mer än ett samiskt sånguttryck. Den kan beskrivas som ett samiskt muntligt uttryck, som funnits sedan urminnes tider³¹ eller som en uråldrig muntlig litteratur.³² Att jojka är ett sätt att berätta och beskriva genom att levandegöra djur, människor, platser, händelser eller övernaturliga relationer.³³ Jojken är känslor, ett sätt att minnas, hålla levande och dess tonskalor skiljer sig från de västerländska. Jojkens användning i modern musikproduktion har bidragit till dess ökade popularitet, samtidigt som det bidragit till att aktualisera bristen på rättighetsskydd för jojken, dess skapare, utövare och de familjer som äger jojken. Jojken är ett unikt och omistligt samiskt kulturarv som behöver främjas, bevaras och utvecklas.

Duodji – samisk slöjd, konst och design

Duodji är en del av det samiska folkets kollektiva och individuella levande kulturarv. Design, formgivning, uttryck och material skiljer sig åt mellan geografiska områden men också på familje- och individnivå. Att själva skapa, klä oss i eller äga duodji stärker vår känsla av identitet och samhörighet. Sametinget bidrar till duodji genom medel till organisationer, föreningar och yrkesverksamma.

Film

Sametinget vill stärka samisk film och den samiska filmproduktionen. Samisk film har på senare år rönt stora nationella och internationella framgångar och vunnit priser och utmärkelser på film- och branschfestivaler. Internationella produktionsbolags och andra aktörers intresse för samarbeten med samiska författare och filmskapare ökar.

Litteratur

I det samiska samhället är berättarkonsten stark. Samiska författare och samisk litteratur uppmärksammas och når publika framgångar även utanför det samiska samhället. Utgivningen av samiska författare och samiskspråkig litteratur bidrar till att revitalisera samiska språk, öka kunskap om samers historiska erfarenheter och nutida upplevelser och bidrar även till den litterära mångfalden. Vår muntliga berättartradition hör till vår *árbediehtu*. Den får nya uttryck i litteraturen och stärker även andra kulturområden såsom film och teater. För att tillgodogöra behovet av kvalitativa manus på samiska språk som speglar vår historia och nutid, är författare, manusförfattare och översättare viktiga. Det

³¹ Stoor Krister, *Svenska kyrkan och jojken* (2016), sid. 1

³² Stoor Krister, *Juoiganmuitalusat - jojkerättelser: en studie av jojkens narrativa egenskaper*, Umeå universitet, Humanistiska fakulteten, Arkeologi och samiska studier (2007) sid. 169-170

³³ Stoor Krister, *Svenska kyrkan och jojken* (2016), sid. 1

finns också behov av utbildningar för författare och skönlitterära översättare och redaktörer som behärskar de samiska språken.

Lagar och konventioner som påverkar samisk kulturpolitik

Sametinget och sametingslagen

I december 1992 biföll riksdagen propositionen *Om samerna och samisk kultur med mera* som innehöll förslaget om en sametingslag: "I denna lag ges bestämmelser om en särskild myndighet – Sametinget med uppgift främst att bevaka frågor som rör samisk kultur i Sverige." Vidare anges i samma proposition: "I övrigt bör regeringen i en instruktion ge närmare föreskrifter. En sådan instruktion får givetvis ta hänsyn till den speciella ställning Sametinget intar som statlig förvaltningsmyndighet." Sametingslagen trädde i kraft den första januari 1993 och det första valet till Sametinget hölls i maj samma år.

Rätten till kulturellt självbestämmande – lagar och konventioner

I december 2010 antog Sveriges Riksdag en reviderad grundlag, som trädde i kraft i den 1 januari 2011. I denna erkänns samer som folk³⁴ ur ett folkrättsligt perspektiv. Riksdagen har även slagit fast att Sverige har ett särskilt ansvar för samisk kultur. I propositionen 1976/77:80 erkände Sveriges Riksdag urfolket samernas särställning genom uttalandet: " ... samerna utgör en etnisk minoritet i Sverige som i egenskap av ursprunglig befolkning i sitt eget land intar en särställning både gentemot majoritetsbefolkningen och mot andra minoritetsgrupper..."

I delbetänkandet *Samernas folkrättsliga ställning*³⁵ framkommer nationens förpliktelser att visa respekt för samisk kultur och samiska näringar samt att ge utrymme för det samiska folket att bestämma och påverka sin livssituation utifrån samiska värderingar.

I betänkandet *Sametingets roll i det svenska folkstyret* uttalades att: "Det är numera alltså ostridigt att samerna har rätt till kulturell autonomi och att detta förutsätter en viss grad av självstyre."

I minoritetsspråklagen regleras det allmännas ansvar att möjliggöra för minoriteterna att utveckla sin kultur: "Det allmänna ska även i övrigt främja de nationella minoriteternas möjligheter att behålla och utveckla sin kultur i Sverige. Barns utveckling av en kulturell identitet och användning av det egna minoritetsspråket ska främjas särskilt".³⁶

³⁴ 1 kap. 2§, regeringsformen (1974:152)

³⁵ Delbetänkande av samerättsutredningen *Samernas folkrättsliga ställning*, SOU 1986:36, Justitiedepartementet, sid. 134

³⁶ 4 §, lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk

Internationellt har Sverige fått återkommande kritik när statens politik och behandling av det samiska folket har granskats. *The Organisation for Economic Co-operation and Development* (OECD) menar att Sverige på sikt bör reformera samiska rättigheter för att bättre stödja ett samiskt självbestämmande utifrån samiska folkets unika identitet. Detta skulle kräva en omfattande, delvis komplicerad, men nödvändig politisk process, för att ge samer det rättsliga mandatet, det vill säga ett övergripande ansvar för samisk kultur.

När Sverige anslöt till EU år 1994 bifogades till anslutningsfördraget *Protokoll 3: om det samiska folket*³⁷. I dokumentet erkänner Sverige erkännde de förpliktelser och åtaganden staten har gentemot det samiska folket enligt nationell och internationell rätt. Vidare konstaterade Sverige att staten är fast besluten att bevara och utveckla det samiska folkets försörjningsmöjligheter, språk, kultur och levnadssätt samt att Sverige tar hänsyn till att den samiska kulturen och samernas försörjnings-möjligheter är beroende av primära förvärvskällor som renskötsel i traditionella områden för samisk bosättning.

Det finns ytterligare en rad internationella konventioner och deklamationer som Sverige har undertecknat och som tydliggör Sveriges åtaganden vad gäller bevarande och utveckling av samisk kultur.

I FN:s *internationella konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter* (1966)³⁸ anges att alla folk har rätt till självbestämmande. Med stöd av denna rätt får de fritt bestämma sin politiska ställning och fritt fullfölja sin ekonomiska, sociala och kulturella utveckling (*artikel 1, p.1*).

UNESCO:s deklamation om kulturell mångfald (Universal Declaration on Cultural Diversity, 2001) definierar kultur som en samling säregna, andliga, materiella, intellektuella och känslomässiga drag i ett samhälle eller en social grupp, som omfattar konst, litteratur, levnadssätt, sätt att leva samman på, värdesystem, traditioner och tro.

Urfolksdeklamationen, artikel 11 (2007) formulerar rätten för urfolk att praktisera och revitalisera sin kultur och tradition. Staterna ska verkställa (i lagstiftning) särskilda positiva åtgärder för att säkra att urfolk kan delta i beslutsprocesser som kan beröra deras samhälle, levnadssätt och kultur.

FNs Konvention om barnens rättigheter är sedan 2020 en svensk lag. Lagens/konventionens artikel 30 (1989) nämner explicit urfolk. Barn som tillhör ett urfolk ska inte berövas rätten att utöva sin egen kultur, bekänna och praktisera sin egen religion eller sitt eget språk.

Konventionen om biologisk mångfald (CBD) undertecknades vid FN:s konferens om miljö och utveckling i Rio 1992. Konventionen trädde i kraft år 1993, samma år undertecknade Sverige den. I 2021 års regleringsbrev uppdrogs ett fokalpunktsansvar åt Sametinget för artiklarna

³⁷ <https://www.sametinget.se/108469>

³⁸ Sverige ratificerade konventionen 1971, den trädde i kraft 1976.

8(j) och 10(c) i Konventionen om biologiskt mångfald. I uppdraget ingår att involvera andra aktörer som har kunskap eller spelar en roll i genomförandet av artiklarna nationellt.³⁹

Agenda 2030. FNs generalförsamling antog år 2015 Agenda 2030 och de globala målen för socialt, miljömässigt och ekonomiskt hållbar global utveckling (Sustainable Development Goals - SDGs).⁴⁰

En nordisk samekonvention

På uppdrag av *Samiskt Parlamentariskt Råd* (SPR) tillsattes en samisk expertgrupp bestående av representanter från Finland, Norge och Sverige för att ta fram ett utkast till en nordisk samekonvention. Den 26 oktober 2005 överlämnades utkastet till ministrar i de tre länderna med ansvar för frågor som rör det samiska folket. I mars 2006 beslöt SPR:s rådsmöte att rekommendera sametingen och nationalstaterna i Norden att ratificera utkastet. I november 2010 tillsatte de nordiska länderna varsin delegation för att inleda förhandlingar rörande konventionen. Utifrån utkastet har de tre förhandlingsdelegationerna utarbetat ett gemensamt förslag som sedan har hanterats i respektive land. En stor utmaning i processen har varit att få regeringarna i Norge, Sverige och Finland att enas med de tre sametingen om

³⁹ Artiklarna som handlar om bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald och hur traditionell kunskap och sedvanebruk spelar en central roll i detta arbete:

Artikel 8 – in situ – bevarande

j) med förbehåll för dess nationella lagstiftning respektera, bevara och bibehålla kunskaper, innovationer och sedvänjor hos ursprungliga och lokala samhällen med traditionella livssätt som är relevanta för bevarandet och det hållbara nyttjandet av biologisk mångfald, och främja en bredare tillämpning av dessa, med godkännande och deltagande av innehavarna av sådana kunskaper, innovationer och sedvänjor, samt främja rättvis fördelning av nyttan som uppkommer vid utnyttjandet av sådana kunskaper, innovationer och sedvänjor.

Artikel 10 – Hållbart nyttjande av komponenter av biologisk mångfald

c) skydda och uppmuntra sedvanligt nyttjande av biologiska resurser i enlighet med traditionella kulturella sedvänjor som är förenliga med kraven för bevarande och hållbart nyttjande.

Artiklarna har särskild relevans utifrån urfolks traditionella kunskap och nyttjande av marker. Och i förhållande till den eskalerande klimatkrisen har internationellt intresse väckt kring urfolks brukande av marker. Bland andra FNs klimatpanel har påpekat vikten av att samla in och dokumentera urfolks traditionella kunskaper om att leva i extrema klimat- och naturmiljöer. Kunskaper som är nödvändiga för hela mänskligheten. 2022 års rapport till Unescos internationella kommitté för Konventionen för bevarande de immateriella kulturarven efterlyste särskilt kunskaper och praktiker som kan bidra ökad klimat- och miljöbevarande kunskaper.

⁴⁰ Sametingets hållbarhetsarbete grundar sig i vårt livsmiljöprogram Eallinbiras och strävan för en livskraftig och hållbar samisk livsmiljö i Sápmi som är rotat i både en bärkraftig natur och i en levande samisk kultur. Sametingets arbete vägleds även av våra miljöledningsprinciper och andra styrdokument. Huvuddelen av vår kärnverksamhet arbetar idag med de utpekade delmålen mer eller mindre omfattande i samtliga förvaltningsuppdrag som t.ex. språkarbete, bidragshantering, remissshantering, landsbygdsutveckling och markanvändning. De traditionella och nya samiska näringarna kräver orörda landområden Sametinget har tagit fram en egen plan för arbetet med de globala målen som ett komplement till den som Sveriges regering tagit fram.

konventionens omfattning, nivå och formuleringar. Förhandlingarna som påbörjades år 2011 pågår fortfarande år 2023.

Samverkan inom Samiskt Parlamentariskt Råd (SPR)

Den pågår ett samarbete mellan sametingen i Sverige, Norge och Finland kring nationsöverskridande samiska frågor, genom *Samiskt Parlamentariskt Råd* (SPR). Syftet med rådet är att stärka samarbetet över landsgränserna och att gemensamt föra det samiska folkets talan internationellt, framförallt gentemot andra urfolk. SPR har också haft en betydelsefull roll i arbetet med FN:s Urfolksdeklaration fram till att FN:s generalförsamling antog deklarationen den 13 september 2007. På EU-nivå representerar SPR det samiska folket i frågor som rör samernas roll som urfolk i EU och i EU:s regionalpolitik. Vidare är rådet engagerat i samarbetet med arktiska parlamentariker och deltar i arktiska parlamentariska konferenser.

De nordiska sametingen representeras i rådet av sju ledamöter vardera, med en mandatperiod på fyra år. Ordförandeskapet roterar mellan sametingens presidenter. Nordiska Samerådet och samerna i Ryssland har observatörsstatus i SPR. Vart tredje år träffas ledamöterna på en gemensam konferens där gemensamma frågor lyfts. Den första parlamentarikerkonferensen ägde rum i Jokkmokk 2005.

Prioriterade arbetsområden är samisk forskning, samiskspråkig infrastruktur och ungdomsfrågor. Ett annat prioriterat område är samisk språkutveckling. SPR delar vartannat år ut språkpriset *Gollegiella*. Det råder en god samsyn mellan de samiska representanterna i rådet, men det ligger en utmaning i de olika nationernas lagstiftningar rörande det samiska folket.